

پردیس تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی – گرایش اندیشه سیاسی در اسلام

عنوان

نظارت بر قدرت در مردم سالاری دینی

استاد راهنما:

دکتر سید ابراهیم سرپرست سادات

استاد مشاور:

دکتر محمد باقر خرمشاد

استاد داور:

دکتر فائز دین پرستی صالح

پژوهشگر:

محمد حسن جابری انصاری

تابستان ۱۳۹۷

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداوند است و همواره ناظر به اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری ما دانشجویان دانشکده های دانشگاه علامه طباطبائی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

اصل حقیقت جوئی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت،

اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق،

اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش،

اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش،

اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار،

اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق،

اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی،

اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد،

اصل برائت: التزام به برائت جوئی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

نام و نام خانوادگی: محمد حسن جابری انصاری

تاریخ و امضاء: ۹۷/۰۶/۳۱

تعهدنامه ی اصالت پایان نامه

اینجانب محمدحسن جابری انصاری دانش آموخته مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته اندیشه سیاسی اسلام که در تاریخ ۱۳۹۷/۰۶/۳۱ از پایان نامه خود تحت عنوان نظارت بر قدرت در مردم سالاری دینی با کسب نمره ۱۸,۷۵ دفاع نموده ام، متعهد می شوم:

این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و درموردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از مقاله، کتاب، پایان نامه و غیره) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده از هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ازین دست موارد از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و درصورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعائی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: محمد حسن جابری انصاری

تاریخ و امضاء: ۹۷/۰۶/۳۱

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

با تأییدات خداوند متعال، جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای محمدحسن جابری انصاری دانشجوی دوره پردیس (شهریه پرداز) رشته اندیشه سیاسی در اسلام به شماره دانشجویی ۹۲۲۳۰۳۲۲۷۰۵ تحت عنوان: "مردم سالاری دینی و نظارت بر قدرت" روز شنبه مورخ ۱۳۹۷/۰۶/۳۱ ساعت ۱۴ با حضور هیات داوران برگزار شد و پس از بحث و بررسی پایان نامه مذکور با نمره نهایی به شرح زیر و درجه: عالی (۲۰-۱۹)، بسیار خوب (۱۸-۱۸/۹۹)، خوب (۱۷-۱۶/۹۹)، قابل قبول (۱۵-۱۴/۹۹)، غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴) و مشروط به انجام اصلاحات اعلام می گردد:

نمره مقاله از:	الف) پذیرش یا انتشار مقاله در نشریات ISI، SCOPUS، علمی-پژوهشی و نشریات داخلی دانشگاه تا ۱ نمره
	ب) پذیرش یا انتشار مقاله در سایر نشریات نمایه شده معتبر، حداکثر یک مقاله تا ۰/۵ نمره
نمره مقاله از:	ج) پذیرش یا انتشار مقاله در نشریات علمی-ترویجی، حداکثر یک مقاله تا ۰/۵ نمره
	د) پذیرش یا انتشار مقاله در مجموعه مقالات همایش های علمی ملی و بین المللی ۰/۲۵ نمره و حداکثر تا دو مقاله ۰/۵ نمره
مقاله (مقالات) ارائه شده از گروه الف: ☐ پ ☐ ج ☐ د می باشد.	
مهر و امضاء معاونت پژوهشی/آموزشی دانشکده:	

توجه: دانشجوی می تواند فقط در سنوات مجاز تحصیلی (۴ نیمسال) و حداکثر در نیمسال پنجم و حداکثر تا روز دفاع از امتیاز مقاله استفاده نماید و پس از روز دفاع به هیچ وجه مقاله پذیرفته نخواهد شد.

نمره مقاله:	به عدد: ۱۸,۷۵	نمره نهایی
نمره پایان نامه از ۱۹:	به حروف: هجده و هفتاد و پنج درصد	

اعضاء هیئت داوران:

سمت	نام و نام خانوادگی	امضاء
استاد راهنما	دکتر سیدابراهیم سرپرست سادات	
استاد مشاور	دکتر محمدباقر خرمشاد	
استاد داور	دکتر فائز دین پرستی صالح	
نماینده تحصیلات تکمیلی		

تقديم:

به شهيدان گلگون کفن اسلام و ايران

سپاسگزاری:

حمایت و هدایت متعهدانه استاد محترم راهنمای این تحقیق، جناب آقای دکتر سرپرست سادات، پیگیری های رئیس محترم وقت گروه، استاد فقید، زنده یاد؛ جناب آقای دکتر احمد گل محمدی که رحمت و رضوان الهی بر او باد، مشورت و نظارت صمیمانه استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر خرمشاد، داوری مشفقانه و مصلحانه استاد محترم داور جناب آقای دکتر دین پرستی و همچنین همراهی های پیوسته و صبورانه خانواده با دشواری های روند توأمان بحث و امر، شایسته ابراز سپاس و امتنان است.

امیدوارم که جملگی این نیکویی ها در محضر رب العالمین، مأجور باشد. (ان شا...)

چکیده

روح حاکم بر رویکردهای اندیشه سیاسی اسلام به خصوص در عالم تشیع و بستر شکل گیری انقلاب اسلامی مؤید دغدغه جدی نسبت به طغیان و سرکشی اهل قدرت و ضرورت نظارت بر قدرت سیاسی دارد و اهتمام نظریه مردمسالاری دینی به نظارت بر همه ارکان قدرت مفروض است.

ارائه تصویر دقیق تری از رویکردهای نظریه مردمسالاری دینی در خصوص نظارت بر ارکان قدرت سیاسی، مکشوف ساختن ابهامات، نارسائی ها و دشواری های نظری و حقوقی آن و مآلاً تقویت ادبیات نظریه مردمسالاری دینی در این عرصه، از اهداف این تحقیق است.

تحقیق در تدارک پاسخ برای پرسشی دقیق در این عرصه است که کم و کیف رویکردهای مرتبط با نظارت بر ارکان و اجزاء اصلی قدرت سیاسی و به طور مشخص جایگاه رهبری کشور در نظریه مردم سالاری دینی، امکان این نظارت را چگونه فراهم می سازد؟

بدین منظور، نظارت بر قدرت در مردمسالاری دینی، با تکیه بر بررسی های کتابخانه ای بر اساس تحقیقات پیشین و نقطه نظرات و مواضع آرسو شده شخصیت های مطرح در حوزه انقلاب اسلامی، مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است.

در این تحقیق، پس از یادآوری گذرای امهات مفهوم مردم سالاری دینی و سپس مراد از نظارت بر قدرت در ادبیات حوزه سیاسی، با جستجو در تاریخ اسلام و مبانی اندیشه سیاسی اسلام و بعلاوه ادبیات حوزه انقلاب اسلامی، آثار مترتب بر قدرت سیاسی از جمله قدرت سیاسی در حال اعمال اقتدار به نام دین، بررسی و ضرورت های نظارت بر قدرت، حتی از نوع دینی آن (در غیبت معصوم) بدست آمده و بعلاوه در همین روند، ناکافی بودن نظارت درونی به معنای مراتب تقوی و پرهیزکاری صاحبان قدرت مکشوف شده است. سپس رویکردها و مؤلفه های موجود در مبانی پیش گفته که امر نظارت بر قدرت را توجیه و یا تحصیل می نماید بررسی و ارائه شده است.

در فرازهای بعدی، موضوع به طور خاص در مورد رأس هرم قدرت سیاسی یعنی مقام رهبری مورد بررسی قرار گرفته و از این رهگذر ضمن اینکه، برخی دشواری ها و تفاوت های موجود در این عرصه روشن شده، ظرفیت های قابل توجه و قابل اتکاء برای تحقق این نظارت بدست آمده است.

یافته های این تحقیق، ضمن آنکه امکان قلب محتوای مؤید نظارت دینی را بمرور زمان در مردمسالاری دینی متصور می داند، لکن مؤلفه های مؤید مهمی که در مردمسالاری دینی در باب تحدید قدرت و بعلاوه نقش مردم ارائه شده است را مستعد و بلکه قادر بر پیگیری جدی نظارت بر قدرت در عرصه مردم سالاری دینی می داند.

بعلاوه تکیه گاه مهم نظارت بر قدرت در ادبیات اندیشه سیاسی اسلام، یعنی موضوع نظارت درونی را در دوران غیبت معصومین علیهم السلام، لازم اما ناکافی و غیر قابل اتکاء بر می شمارد و بر ضرورت کاربست مؤلفه های نظارت بیرونی، تأکید می کند و مؤلفه های نظارت بیرونی پیش بینی شده در دامنه موضوع بحث را ارائه می نماید.

در نهایت موضوع در مدل تعیین یافته نظریه مردمسالاری دینی؛ یعنی در قانون اساسی جمهوری اسلامی بررسی و مؤلفه های این چارچوب، برای نظارت بر قدرت، همراه با شبهات و نارسائی های آن بر شمرده شده که مؤید امکان هایی قابل قبول برای نظارت بر قدرت و احیاناً جز آن است.

بستر سازی نظری تمام کننده برای رفع نارسائی ها و شبهات پاسخ نیافته در این تحقیق راه نرفته ای است که می تواند وجهه همت و اراده تحقیقات بعدی در این عرصه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: قدرت سیاسی، مردم سالاری دینی، نظارت بر قدرت، نظارت بر رهبری

فهرست مطالب:

فصل اول: کلیات تحقیق

۱.۱	ضرورت و اهمیت:	۲
۱.۲	اهداف تحقیق:	۲
۱.۳	سوال های تحقیق:	۲
۱.۳.۱	سوال اصلی :	۲
۱.۳.۲	سوالات فرعی :	۳
۱.۴	فرضیه تحقیق:	۳
۱.۵	مفاهیم تحقیق:	۴
۱.۵.۱	نظارت بر قدرت:	۴
۱.۵.۲	دموکراسی :	۴
۱.۵.۳	مردم سالاری دینی:	۴
۱.۶	پیشینه تحقیق:	۵
۱.۷	اشتراکات و افتراقات پیشینه ها و نوآوری تحقیق:	۱۴
۱.۸	روش شناسی تحقیق:	۱۵
۱.۸.۱	نوع تحقیق:	۱۵
۱.۸.۲	روش تحقیق:	۱۵
۱.۸.۳	روش گردآوری اطلاعات و داده ها :	۱۵
۱.۸.۴	روش تجزیه و تحلیل داده ها :	۱۵
۱.۹	مشکلات و تنگناهای تحقیق:	۱۶
۱.۱۰	سازماندهی تحقیق:	۱۶

فصل دوم: چارچوب مفهومی

۱۸	گفتار اول: مردم سالاری دینی:	۱۸
۱۸	مقدمه:	۱۸
۲.۱.۱	تعریف مردم سالاری دینی	۱۸
۲.۱.۲	بررسی مردم سالاری دینی از منظر واضعین نظریه	۲۰
۲۰	نقش امام خمینی در طرح مردم سالاری دینی	۲۰
۲.۱.۳	رویکردهای ارائه شده از سوی بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران	۲۱

۲۳	مختصات مردم سالاری دینی از منظر رهبر جمهوری اسلامی.....
۲۸	۲،۱،۵ بررسی نظریه مردمسالاری دینی در پژوهش ها.....
۳۱	۲،۱،۶ جمع بندی نگاه دو رهبر در ۹ شاخص.....
۳۲	۲،۱،۷ برخی آرای مستقل پژوهشگران در باب مردمسالاری دینی.....
۳۵	جمع بندی.....
۳۶	گفتار دوم: نظارت بر قدرت در نظر و عمل.....
۳۶	مقدمه.....
۳۶	۲،۲،۱ مفهوم نظارت.....
۳۷	۲،۲،۲ مفهوم نظارت از دیدگاه های مختلف.....
۳۹	۲،۲،۳ مفهوم نظارت سیاسی.....
۴۰	۲،۲،۴ قدمت نظارت.....
۴۰	۲،۲،۵ طرح موضوع نظارت قدرت در غرب، ده ها قرن پس از اسلام.....
۴۱	۲،۲،۶ نظارت و کنترل قدرت در ساتراپ های هخامنشیان یا فدرالیسم باستانی.....
۴۱	۲،۲،۷ نظارت در اندیشه سیاسی غرب.....
۴۴	۲،۲،۸ مدل حکومت ها و نظارت.....
۴۴	۲،۲،۹ دسته بندی نظارت.....
۴۶	۲،۲،۱۰ بایسته های نظارت بر قدرت.....
۵۱	۲،۲،۱۱ چارچوب نظری.....
۴۶	۲،۲،۱۲ چارچوب نظری.....
۴۸	۲،۲،۱۳ سیر تکاملی اقدامات عینی برای نظارت، کنترل و تحدید قدرت.....
۵۰	۲،۲،۱۴ اقدامات عینی تر در زمینه نظارت، کنترل و تحدید قدرت.....
۵۰	۲،۲،۱۵ تقسیم جغرافیایی قدرت.....
۵۰	۲،۲،۱۶ سازماندهی گروه های جامعه و افکار عمومی.....
۵۰	۲،۲،۱۷ تشکیل و توسعه سازمان های صنفی.....
۵۱	۲،۲،۱۸ توسعه فرهنگ عمومی و اقتصاد عمومی.....
۵۱	۲،۲،۱۹ نقش مطبوعات.....
۵۲	جمع بندی:.....

فصل سوم: مبانی نظارت بر قدرت در اسلام و انقلاب اسلامی

- مقدمه:..... ۵۴
- ۳،۱ ضرورت های نظارت بر قدرت:..... ۵۴
- ۳،۱،۱ قدرت برای قدرت..... ۵۵
- ۳،۱،۲ سیری ناپذیری ریاست طلبی و قدرت طلبی انسان..... ۵۵
- ۳،۱،۳ مستی قدرت..... ۵۶
- ۳،۱،۴ قدرت عامل طغیان..... ۵۶
- ۳،۱،۵ قدرت عامل استبداد و خودکامگی حتی برای خدمتگزاران..... ۵۶
- ۳،۱،۶ قدرت بدون نظارت؛ عامل عقب ماندگی جوامع..... ۵۷
- ۳،۱،۷ قدرت بدون نظارت؛ عامل وابستگی به بیگانگان..... ۵۷
- ۳،۱،۸ قدرت، آشکار کننده ظلم مخفی در انسان..... ۵۸
- ۳،۱،۹ قدرت، آشکار کننده صفات ناپسند انسان..... ۵۸
- ۳،۲ ضرورت های نظارت بر قدرت دینی:..... ۵۸
- ۳،۲،۱ قدرت خنثی کننده نظارت های درونی..... ۵۹
- ۳،۲،۲ قدرت نبود کننده ارزش های اخلاقی و فضایل انسانی:..... ۶۰
- ۳،۲،۳ سوء استفاده از اعتقادات و احساسات دینی..... ۶۱
- ۳،۲،۴ پیشگیری از بسته شدن باب اجتهاد..... ۶۱
- ۳،۲،۵ امکان آلودگی شرعمداران به مفاسد قدرت..... ۶۲
- ۳،۲،۶ خودکامگی؛ کمترین زیان قدرت برای اشخاص صالح و مصلح..... ۶۴
- ۳،۲،۷ آلودگی به فساد پس از رسیدن به قدرت..... ۶۴
- ۳،۲،۸ ظاهرسازی زاهدانه و پرهیزکارانه برای رسیدن به قدرت..... ۶۵
- ۳،۲،۹ فساد و صلاح جامعه در گرو فساد و صلاح صاحبان قدرت..... ۶۵
- ۳،۲،۱۰ نجات صاحب قدرت در قیامت..... ۶۶
- ۳،۳ رویکردهای جلوگیری از وقوع فساد قدرت:..... ۶۶
- ۳،۳،۱ فقدان ناسازگاری میان حکومت دینی و نظارت بر اعمال و رفتار حاکم:..... ۶۶
- ۳،۳،۲ امانت بر شمردن قدرت عمومی:..... ۶۷
- ۳،۳،۳ نقد پذیری و پرهیز از استبداد رأی:..... ۶۸
- ۳،۳،۴ گرفتن حق ناتوان از زورمند با صراحت و بی لکنت:..... ۶۹

۳,۳,۵	حذف تمام موانع و واسطه ها میان مردم و مسؤولان:.....	۶۹
۳,۳,۶	بازگذاشتن فضای سیاسی جامعه:.....	۷۰
۳,۳,۷	الگوی امام علی علیه السلام در مخالفت با استبداد:.....	۷۰
۳,۳,۸	وظیفه پرسشگری عمومی و پاسخگویی مسؤولان:.....	۷۱
۳,۳,۹	پیش نیاز گزارش انحراف ها از سوی مردم به مسؤولان:.....	۷۲
۳,۳,۱۰	شراکت با ظالم در صورت سکوت در برابر ظلم:.....	۷۲
۳.۳.۱۱	انتشار آزاد اطلاعات:.....	۷۳
۳,۳,۱۲	تأکید بر صحت وجدان جمعی و قضاوت افکار عمومی در مورد زمامدار:.....	۷۳
۳.۳.۱۳	ممنوعیت کبر و ضرورت فروتنی :.....	۷۴
۳.۳.۱۴	مساوات در برابر قانون:.....	۷۴
۳.۳.۱۵	شورا مانع خودمحوری و تمرکز قدرت:.....	۷۴
۳,۳,۱۶	نظارت مردم ؛ شرط اصلاح حکومت:.....	۷۵
۳,۳,۱۷	نظارت بر کارگزاران به جای شناسایی مخالفان حکومت:.....	۷۵
۳.۳.۱۸	منع حاکم از تحمیل امور به مردم:.....	۷۵
۳,۴	مؤلفه های نظارت بیرونی بر قدرت در اندیشه سیاسی اسلام:.....	۷۶
۳,۴,۱	امر به معروف و نهی ازمنکر.....	۷۶
۳.۴.۲	نصیحت زمامداران یا ائمه مسلمین.....	۷۹
۳.۴.۳	نظارت بر مصرف مالیات.....	۸۴
۳.۴.۴	استیضاح عملکرد حاکمان و حکومت.....	۸۴
۳.۴.۵	مخالفت با حکومت و نقض بیعت در صورت عدم پابندی زمامداران به شریعت.....	۸۵
۳.۴.۶	قائل شدن حق حیات سیاسی برای مخالفین (اپوزیسیون).....	۸۶
۳,۵	نظارت بر قدرت در آرای فقها و شخصیت های برجسته اسلامی و انقلاب اسلامی.....	۸۶
۳,۵,۱	امام خمینی و موضوع کنترل و نظارت بر قدرت:.....	۸۷
۳,۵,۲	آیت ا... مصباح یزدی و امر نظارت بر قدرت:.....	۹۱
۳,۵,۳	شهید صدر و موضوع کنترل و نظارت بر قدرت.....	۹۲
۳,۵,۴	شیخ محمدجواد مغنیه و موضوع کنترل و نظارت بر قدرت.....	۹۳
۳,۵,۵	علامه فضل ا... و موضوع کنترل و نظارت بر قدرت.....	۹۴

۳.۵.۶	آیت ا... سید محمد شیرازی و امر نظارت بر قدرت:.....	۹۵
۳.۵.۷	آیت ا... نعمت ا... صالحی نجف آبادی و امر نظارت بر قدرت:.....	۹۷
۳.۵.۸	آیت ا... منتظری و امر نظارت بر قدرت:.....	۹۸
۳,۵,۹	شهید بهشتی و امر نظارت بر قدرت.....	۱۰۰
۱۰۳	جمع بندی:.....	

فصل چهارم: نظارت بر قدرت در مدل تعیین یافته مردمسالاری دینی؛ قانون اساسی

۱۰۵	مقدمه:.....	
۴,۱	روند تحقق شکلی و محتوایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۶
۴.۱.۱	چارچوب تدوین قانون اساسی.....	۱۰۶
۴,۱,۲	تبیین قانون اساسی از منشاء حاکمیت.....	۱۰۸
۴,۱,۳	دو مبنای قانون اساسی برای اصل حاکمیت و مشروعیت آن.....	۱۰۸
۴.۱.۴	چگونگی اعمال نظارت بر قدرت در قانون اساسی.....	۱۰۹
۴,۱,۵	نظارت بر ارکان قدرتِ مادون رهبری.....	۱۰۹
۴,۱,۶	رهبر در قانون اساسی.....	۱۱۰
۴,۱,۷	نظارت اعمال شده از سوی رهبر.....	۱۱۲
۴,۱,۸	نظارت رهبری در حوزه مأموریت ها و محتواها.....	۱۱۵
۴.۲	نظارت بر قدرتِ رهبری.....	۱۱۷
۴,۲,۱	ادعای عدم تصریح به نظارت بر رهبری در قانون.....	۱۱۷
۴.۲.۲	دغدغه بوجدآمدن رهبری مخفی:.....	۱۱۸
۴.۲.۳	دغدغه تضعیف رهبری:.....	۱۱۸
۴,۲,۴	اذعان به نظارت بر قدرت رهبری در قانون اساسی.....	۱۱۹
۴,۲,۵	ملازمه بین حق عزل و حق نظارت در اصل یکصد و یازدهم.....	۱۱۹
۴,۲,۶	کمیسیون تحقیق و نظارت بر رهبری.....	۱۲۰
۴.۲.۷	نظارت بر دارایی رهبر و سایر مقامات در قانون اساسی.....	۱۲۱
۴,۲,۸	چند نکته بسیار مهم در باب اصل ۱۴۲.....	۱۲۲
۴.۲.۹	نظارت بر رهبری در ذیل نظارت عمومی مردم.....	۱۲۳
۴,۲,۱۰	اصل هشتم قانون اساسی.....	۱۲۳
۴,۲,۱۱	ابزارهای اعمال نظارت عمومی بر حکومت در قانون اساسی.....	۱۲۳

۴,۳ دسته بندی های دیگر در باب نظارت بر قدرت در قانون اساسی..... ۱۲۵

۴,۳,۱ نظارت قانونی..... ۱۲۵

۴,۳,۲ نظارت اجرایی..... ۱۲۶

۴,۳,۳ نظارت قضایی..... ۱۲۶

جمع بندی فصل:..... ۱۲۶

فصل پنجم: نظارت بر قدرت مقام رهبری در مردم سالاری دینی

مقدمه..... ۱۲۸

۵,۱ نظارت بر رهبری در نگاه و باور رهبران انقلاب اسلامی..... ۱۳۰

۵,۱,۱ هر انسانی بجز معصومین، در معرض لغزش و خطا..... ۱۳۰

۵,۱,۲ ناکافی بودن نظارت درونی..... ۱۳۰

۵,۱,۳ احتمال عدول رهبری از عدالت..... ۱۳۱

۵,۱,۴ بر خود من هم هرچه بیشتر نظارت کنند، خوشحالترم..... ۱۳۱

۵,۱,۵ خود رهبری هم فوق نظارت نیست..... ۱۳۲

۵,۱,۶ امام خمینی و نظارت بر رهبری..... ۱۳۴

۵,۲ ارائه چشم اندازی از حد وسط در امر نظارت بر رهبری..... ۱۳۴

۵,۳ سایر دیدگاه ها در مورد اعمال نظارت بیرونی بر مقام رهبری..... ۱۳۴

۵,۳,۱ نظارت بر رهبری از زاویه استمرار اوصاف و شرایط رهبر..... ۱۳۵

۵,۳,۲ ارائه دو زمینه بر ضرورت اعمال نظارت بر مقام رهبری..... ۱۳۶

۵,۳,۳ زمینه سوم برای ضرورت اعمال نظارت بر مقام رهبری..... ۱۳۷

۵,۳,۴ زمینه چهارم برای ضرورت نظارت بر رهبری..... ۱۳۸

۵,۳,۵ زمینه پنجم؛ اقتناع سازی جامعه داخلی و جهانی مخاطبان..... ۱۳۸

۵,۳,۶ نظارت و چالش قداست رهبری..... ۱۳۹

۵,۳,۷ نظارت بر رهبری و چالش مرجع انتصاب رهبری..... ۱۴۲

۵,۳,۸ چالش عدم تلازم تشخیص با نظارت..... ۱۴۳

۵,۳,۹ نظارت بر رهبری؛ نظارت حراستی..... ۱۴۵

۵,۳,۱۰ نظارت بر رهبری؛ مراقبت بهتر از نظارت..... ۱۴۶

۵,۳,۱۱ بررسی انتصابات رهبر..... ۱۴۶

۵,۳,۱۲ نظارت بر اوصاف رهبری..... ۱۴۷

۵,۳,۱۳	چالش ناسازگاری نظارت با ولایت مطلقه فقیه.....	۱۴۷
۵,۳,۱۴	نظارت بر اطرافیان رهبر، بر بیت رهبر، بر روابط رهبر	۱۴۸
۵,۳,۱۵	نظارت بر رهبری و نه نظارت بر رهبر!.....	۱۴۹
۵.۳.۱۶	احصاء اجمالی شبهات نظارت بر رهبری.....	۱۴۹
۵,۴	جمع بندی فصل:.....	۱۵۱
	نتیجه گیری.....	۱۵۲
	فهرست منابع :-.....	۱۵۴

فصل اول: کلیات تحقیق

۱,۱ ضرورت و اهمیت:

فارغ از هر نوع ارزش گذاری و صرفاً از منظر توصیف، اهمیت تفکر اسلام سیاسی و ابعاد و آثار مترتب بر آن، امروز، پس از گذشت بیش از ۴ دهه از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ در ایران و نظام سازی سیاسی پس از انقلاب ایران و پیامدهای این انقلاب در جهان اسلام، برای اهل تحقیق در حوزه علوم سیاسی و جامعه شناسی سیاسی روشن است. ایده مردم سالاری دینی نیز در ادامه همین تفکر و بعلاوه از این جهت که از سوی نظم سیاسی مستقر در ایران به عنوان یک الگو برای جوامع اسلامی، مورد تأکید قرار دارد و در قامت یک نظریه رقیب برای گفتمان های دموکراسی خواه ارائه می شود از موضوعیت پژوهشی برخوردار است. از آنجا که اصلی ترین وجهه مورد چالش در حوزه ادبیات مردم سالاری دینی، حداقل از منظر افکار عمومی، نسبت این تفکر با چارچوب های روشی دموکراسی (دموکراسی به مثابه روش و نه ایدئولوژی) است و موضوع تحدید و کنترل قدرت، یکی از اصلی ترین این روش هاست، بررسی موضوع نظارت بر قدرت، به عنوان یک رکن مهم در مقوله کنترل قدرت، هم از حیث اقناع افکار عمومی داخل و خارج ایران در مواجهه با امواج شبهات مرتبط با این موضوع در فضای مجازی و همچنین و مهمتر از آن، از حیث تقویت ادبیات پژوهشی در عرصه مردم سالاری دینی، حائز ضرورت و اهمیت است و این تحقیق گامی در این مسیر خواهد بود.

۱,۲ اهداف تحقیق:

هدف این تحقیق روشن ساختن رویکردهای نظریه مردم سالاری دینی در خصوص نظارت بر ارکان قدرت سیاسی، مکشوف ساختن ابهامات و دشواری های نظری و حقوقی آن و ملاً تقویت ادبیات نظریه مردم سالاری دینی در این عرصه است.

۱,۳ سوال های تحقیق:

۱,۳,۱ سوال اصلی :

کم و کیف رویکردهای مرتبط با نظارت بر ارکان و اجزاء اصلی قدرت سیاسی و به طور مشخص جایگاه رهبری کشور در نظریه مردم سالاری دینی، امکان این نظارت را چگونه فراهم می سازد؟

۱,۳,۲ سوالات فرعی :

- رویکردها، مؤلفه های سازنده نظریه مردم سالاری دینی و اصول حاکم بر آن کدام است ؟
- مقصود از نظارت بر ارکان اصلی قدرت سیاسی در ادبیات سیاسی چیست؟
- در نظریه مردم سالاری دینی و از جمله در مبانی اندیشه ای و حقوقی جمهوری اسلامی و همچنین آراء و اندیشه های رهبران انقلاب اسلامی چه رویکردها و شاخص هایی برای نظارت بر قدرت وجود دارد؟
- با توجه به جایگاه نظری و قانونی بسیار مهم و شاخص رهبری کشور به عنوان یک مؤلفه بسیار مهم و شاخص در ذیل نظریه مردم سالاری دینی از جمله در تجربه جمهوری اسلامی؛ نظارت بر رهبری، رویکردهای آن، سازو کارهای آن، کفایت آن، حدود آن از حیث نظری چگونه است؟
- آیا در مدل تحقق یافته موجود نظریه مردمسالاری دینی؛ یعنی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظارت بر هر یک از ارکان اصلی قدرت از جمله جایگاه رهبری کشور نهادینه شده، دارای ساز و کارهای اجرایی روشن و تضمین شده است؟

۱,۴ فرضیه تحقیق:

روح حاکم بر شاخص ها و رویکردهای اندیشه سیاسی اسلام به خصوص در عالم تشیع و سیره عملی پیشوایان راستین آن مؤید دغدغه جدی این آموزه ها نسبت به طغیان و سرکشی اهل قدرت است. بستر شکل گیری انقلاب اسلامی و اندیشه پشتیبان این انقلاب نیز دلالت بر موضوعیت، اهمیت و ضرورت نظارت بر قدرت سیاسی دارد. نظریه مردمسالاری دینی مبتنی بر چنین پیشینه ای است، در نتیجه اهتمام نظریه مردمسالاری دینی به نظارت بر همه ارکان قدرت از جمله جایگاه رهبری مفروض است.

۱,۵ مفاهیم تحقیق:

۱,۵,۱ نظارت بر قدرت:

با رویکردهای حقوق اساسی، حقوق عمومی و اندیشه سیاسی تعریف های مختلفی از نظارت بر قدرت ارائه شده است. در مجموع در تحقیق حاضر مراد از نظارت بر قدرت، منظومه ای از مبانی نظری، سازو کارهای عملی و ساختارهای نهادینه حقوقی است که امکان نظارت مردم، احزاب و رسانه ها را بر هر یک از اجزای قدرت سیاسی و همچنین نظارت متوازن اجزاء مختلف قدرت سیاسی بر یکدیگر را فراهم نماید و از این رهگذر امکان تداوم حیات مردمسالاری دینی و پیشگیری از بروز فساد در قدرت و همچنین استبداد و دیکتاتوری را فراهم آورد.

۱,۵,۲ دموکراسی:

مردم سالاری یا دموکراسی یک روش حکومتی است برای مدیریت کم خطا بر مردم حق مدار. که در آن فرد یا گروهی خاص حکومت نمی کنند بلکه مردم حکومت می کنند. گونه های مختلف دموکراسی وجود دارد و در جامعه بین الملل نیز شاهد چند گانگی دموکراسی هستیم. میان انواع گوناگون دموکراسی، تفاوت های بنیادین وجود دارد. بعضی از آنها نمایندگی و قدرت بیشتری در اختیار شهروندان می گذارند. در هر صورت اگر در یک دموکراسی، قانونگذاری دقیق برای جلوگیری از تقسیم نامتعادل قدرت سیاسی صورت نگیرد (برای مثال تفکیک قوا)، یک شاخه نظام حاکم ممکن است بتواند قدرت و امکانات زیادی را در اختیار گرفته، به آن نظام دموکراتیک لطمه بزند. از «حکومت اکثریت» به عنوان خاصیت اصلی و متمایزکننده دموکراسی نام می برند.

۱,۵,۳ مردم سالاری دینی:

همچنان که پیشتر گفته شد، تفاسیر متفاوتی از میدان و عمق نقش اراده مردم در حکومت دینی و از جمله مردم سالاری دینی مطرح است. با یک نگاه بینابینی، مردم سالاری دینی حکومتی است مبتنی بر اعمال اراده مردم در مجرای احکام الهی و حاکمیت مطلق خداوند. در چنین حکومتی، درخواست های مردم در چارچوب احکام دینی، پذیرفته شده است و مردم مسلمان برای اجرای دستورات الهی و بر اساس دین الهی در حکومت مشارکت می کنند و خواسته هایشان نیز فراتر از دین الهی نمی رود. این دیدگاه که امروزه «مردم سالاری دینی» تعبیر می شود، از سوی برخی از فقهای شیعه مورد توجه قرار گرفته و آیت ... خامنه ای نیز با ارائه بحث هایی در مقام توصیف آن برآمده است.

در این روش، گرچه رأی و نظر مردم مورد توجه قرار گرفته، اما از ارزشها و فضائل نیز غفلت نمی شود؛ لذا حتی تصریح شده که محوریّت با ارزشهاست و حکومت اسلامی حق ندارد به بهانه مردم‌داری، روش تساهل و کم رنگ کردن ارزشهای دینی را به کار گیرد. و برای توجیه این محوریّت گفته اند؛ مردم مسلمان نیز خواستار آزادی و دموکراسی در سایه دین هستند و اصول و روشهای ضد دینی را بر نمی تابند؛ چنانکه مقام معظم رهبری به طور مثال درباره دست یازیدن به قدرت در الگوی مردم سالاری دینی به صراحت به این نکته توجه کرده اند؛ روشهایی که برای کسب قدرت و حفظ آن به کار گرفته می شود، باید روشهای اخلاقی باشد. در اسلام کسب قدرت به هر قیمتی وجود ندارد و روشها خیلی مهم اند.» (اکبری، ۱۳۸۴).

۱,۶ پیشینه تحقیق:

در برخی از پژوهش های صورت گرفته در حوزه اندیشه سیاسی در اسلام، به مردم سالاری دینی و برخی به مسأله نظارت بر قدرت پرداخته اند. ما در این پژوهش به طور خاص به نظارت توجه کرده ایم.

شریفی (۱۳۶۲) در پژوهش خود با عنوان نظارت همگانی و متقابل بین مردم و دولت در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران و ارتباط آنها با مقوله های آزادی و مسؤولیت در پی تئوریزه کردن نظارت همگانی بر آمده است. از نظر او نظارت همگانی؛ مراقبت و مشاهده ای است که توسط همه مردم و برای تحقق ارزشهای متعالی در جامعه اسلامی بر اساس قانون اعمال می شود. این نظارت توسط مردم و دولت نسبت به یکدیگر انجام می شود. موضوع نظارت معروف و منکر است. اعمالی که مطابق احکام شرع و قانون باشد معروف و در صورت مخالفت با احکام شرع و قانون منکر نام دارد. هدف نظارت همگانی انجام معروف و مبارزه با منکر به منظور پاکی و سلامت جامعه است. نظارت دولتی به شکل نظارت درون سیستمی به معنای نظارت قوای حکومت نسبت به یکدیگر و نظارت رهبر بر قوای سه گانه از طریق تشکیل نهادهای نظارتی و ادارات بازرسی درون سازمانهای دولتی، و یا اعطای وظایف نظارتی به بعضی سازمانهای موجود انجام می شود. نظارت مردم بر دولت از طریق تشکیل احزاب و جمعیتها و انجمنهای نظارتی و تبلیغی و آزادی بیان و مطبوعات و نشریات، رسانه های صوتی و تصویری و تظاهرات و اجتماعات قانونی و انتخابات صورت می پذیرد. نظارت نسبت به ناظر و نظارت شونده هم حق و هم تکلیف است.

محرمی (۱۳۷۵) در رساله خود با عنوان نظارت بر قدرت سیاسی در اسلام "شیعه" مواردی را مفروض داشته است ؛ ۱- قدرت رها و نظارت نشده موجبات فساد حاکم و جامعه را فراهم می کند. ۲- نظارت درونی (عدالت ، تقوی اخلاق و وجدان) لازم است و فرضیه آن این است که: ۱- نظارت درونی حاکم لازم است . ۲- نظارت درونی حاکم کافی نیست . ۴- نظارت بیرونی بر حکومت لازم است 3- . نظارت بیرونی بر حکومت باید نهادینه شود. ۴- نظارت بیرونی امری عقلایی است و در زمانها و شرایط مختلف متفاوت